

Griffő: Káprítvány Oklya

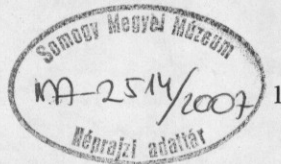
Griffés ideje: 1995

Tartalom: Illéses tojások
Sólyos mélyben

Tartalom: 15 A/4-es lap +
2 db A/4-es lap

LOGIC

Földrajzi mutató: Káprítvány
Követés: XIX/3

Kérlek az adatter végére.
Megjelenet; Művelési Tájékoztató -
társ! 1995/2 utána bae.

Hímes tojások Somogy megyében

A Rippl-Rónai Múzeum néprajzi gyűjteményében , a népszokásokhoz kapcsolódó tárgycsoporton belül , jelentős számmal képviselteti magát a hímes tojás .Ez az 503 db-ot számláló gyűjtemény rész , a XX. század elejétől napjainkig terjedő időszak gyűjtőmunkájának eredménye .

A háború, a többszöri költözés sajnos nagyon megviselte a néprajzi gyűjteménynek ezt a részét , mégis úgy gondoljuk, hogy akár számszerűségét, akár összetételét tekintve alkalmas lehet a somogyi tojáshímzés hagyományának bemutatására.

A gyűjteménybe került tojások sajnos nem képviselik a megye egészét, de ahol a tárgyi anyagban hiány mutatkozik (Marcali és vidéke , Lengyeltóti és környéke) , ott a korai leírások adnak rajzos és írásos eligazítást. /

Gönczi Ferenc már az 1920-as években vásárolt a múzeumnak tojásokat , de a kor nyilvántartási rendje nem követelte meg a pontos adatolást, ezért ezek legtöbbször származási helyként /csak a megye megjelölés szerepel.

Vannak azért olyan darabok is , ahol a község és az ajándékozó neve is fel van tüntetve , de ezeket a tojásokat többnyire iskolás korú gyerekek készítették, Gönczi pedig ajándékba kapta a tanítótól.

E korai anyagot követően , 1958-ban gyarapodott a gyűjtemény még jelentős számú tojással (61 db) .Ezeket két kaposvári személy Schenk Ferencné (szül. Tar Jolán) és Csima Mária ajándékozta a múzeumnak.

Az 1960-as évek elején , amikor az intézménybe először került végzett néprajzos , nagy figyelmet fordított a szakágon belüli gyűjteményrészek fejlesztésére. Ennek köszönhető , hogy a megye tájegységei,- azon belül az egyes falvak, ahol még él a hagyomány - képviseltetik magukat néhány jellemző darabbal.

Ebben az időszakban nemcsak a tárgyi gyűjtemény gyarapodott szép számmal, hanem az önkéntes gyűjtőktől is nagyon sok jó válasz érkezett be a kéziratárba , a Néprajzi Múzeum által kiadott hímes tojás kérdőívre.

Bár folyamatosnak mondható a témával való foglalkozás, mégis kevés publikáció jelent meg e témakörben .

Somogy megye falvaiban és városaiban élő tojásfestő hagyományról, elsőként Malonyay Dezső adott hírt az 1911-ben megjelent népművészeti kötetében.

Kaposvárról két cselédasszony, Tóth Józsefné és Bene Józsefné mintáiból válogatott, de a Marcali és a Lengyeltóti járás tojáshímzőinek mintáiból is közölt rajzanyagot.

Malonyayt követően még Knézy Judit 1971-ben megjelent cikke ad eligazítást a ma is élő tojásfestésről, felvázolva a festésnél használatos eszközöket, technikákat, a leggyakrabban használt festőanyagokat, kitérve a mintakincs gazdagságára is.

Az 1996 húsvétjára a Rippl-Rónai Múzeumban rendezett „Hímes tojások a Dél - Dúnántúlról”, c. kiállítás is bizonyítja, hogy a témával való foglalkozás még ma is aktuális.

A kiállításra való készülés jó alkalom volt arra, hogy a hagyomány tárgyai közül a hímes tojásokat kiemeljük és részletes elemzésnek vessük alá. Ennek az elemző munkának az eredménye ez az összefoglalás, ahol számot kívánunk adni a Rippl-Rónai Múzeum néprajzi gyűjteményében található hímes tojásokról, az alkalmazott festési eljárásokról, díszítő technikákról és nem utolsósorban a tojásokon található díszítménykincsről.

A Gönczi hagyatékban található hímes tojásoktól jól elkülöníthetők a későbbi gyűjtések, mert ezeknél az adatolás már pontos, a származási helyen kívül a készítő nevét, a készítés idejét, a készítés módját is rögzítették.

Ezeknél a daraboknál már megfigyelhető, hogy egy - egy település ügyes kezű asszonya, vagy asszonyai miként válhattak a hagyomány ápolóivá, illetve hogyan tudott egy parasztasszony kitűnni a közösségből tehetségével.

Erre talán a legjobb példa, az 1911-ben Vésén született Németh Rozália, akit a falu „tojásfestő Rozi néni” néven ismert.

Hasonló tehetségként tartották számon a lábodi Kanyar Istvánnét (sz. 1884) is, aki a falun belül több asszonynak is megtanította a különleges tojáshímzést, bár igazi mesterré egyik sem tudott válni. Kanyar Istvánné édesanyja még az un. „háromszor hímeset” is csinálta, ahol a tojás fala fekete volt, a minta pedig sárga és piros, de lánya ezt már nem tudta olyan szépen előállítani, ezért később sem próbálkozott vele.

Ennek a „háromszor hímesnek” (egyébként négy szín a tojáshéj színével együtt) a változata maradt fenn a vései tojáshímző kezén, akinek még ma is vannak követői.

Rozi néni elmondása szerint a fekete tojás készítését a galambokiaktól tanulta, a mintákat pedig nem vette át, hanem az általa ismert és szeretett motívumokat írta a tojásokra. Ennek a festési eljárásnak volt az egyik változata az is, amit Kanyar Istvánné édesanyja csinált még a századfordulón Lábodon, és az is, amit a Dráva-menti horvátoknál találunk, csak más díszítésminták alkalmazásával.

A gyűjteményben a legnagyobb számban viaszíró - levonásos technikával készült, hagyma lében festett tojások találhatók. Ezek díszítésmintái, a mértanilag szerkesztett síkdíszítésminták körébe sorolhatók, de jelentős számban fordulnak elő köztük ornamentális virágkompozíciók is.

1. ábra Ltsz. 1358/

A tojás felületét a hosszanti felezővel és a keresztfelezővel négy részre osztották. A keresztfelező tengelyére kört rajzoltak, amelynek a külső és belső terét indával, deltoiddal és rozmaring ággal töltötték ki.

2. ábra Ltsz. 669/

A hosszanti felezővel két részre osztották a felületet. Mind a két térfélen középre egy háromszög került. A háromszög belső felületét két párhuzamos egyenes osztja három részre, a részek közti felületet kipontozták. A háromszög végpontjaiból kétfelé hajló inda, az indák közt kinyúló szár, a végén négyfelé ágazó díszítésmintával.

3. ábra Ltsz. 696/

Nyolc mezőre osztott felületen a mezőkben váltakozó díszítésminták, a lapok középpontjára koncentrálva. A díszítésminták, a hiányzó ferde felezők irányát követik. Az egyik mezőben rozmaring ág, a másikban két hosszú szár egymással párhuzamosan fut és kacsba visszakunkorodik. A kacsok kétharmadánál a köztes rész ovális alakra lezárva. Innen indul az a három széttartó egyenes, amelyet Somogyban gyakran „tyúkláb” mintának neveznek a készítők. A tojás alján és csúcsán - mind a négy irányban - rövid rozmaring ág látható. (1 .)

4. ábra Ltsz. 8706,

↖
 Nyolc mezőre osztott felület, mindegyik mezőben egy pontból kiinduló, és három ágban végződő egyenes. Ez a motívum számos darabon ismétlődik, amit „tyúkláb” mintán kívül „villás” motívumnak is neveznek a készítők. (2.)

5. ábra Ltsz. 72.6.6,

↖
 A hosszanti felező mentén, kacszerű dísz osztja a felületet két mezőre. A megosztott felület mind két oldalán azonos kompozíció látható.

A két párhuzamos egyenes végei indaszerűen végződnek, az egyenesek közti részt párhuzamos vonalak töltik ki. A keresztfelező vonalában - a visszahajló indák között - háromágú levélszerű motívum. Az alsó és a felső térfélen az indák és a köztük lévő részt, rövid vonalkák díszítik. A csúc és az alj irányában a vonalkák egyikéből meghosszabbított kereszt motívum látható.

6. ábra Ltsz. 4854,

↖
 A két részre osztott tojásfelületen, mind a két oldalon, az aljból és a csúcából, két-két kígyóvonalban húzott vonal, melyek kacsban végződnek. A két hullámvonal között, ovális alakban nyújtott virágszár, a végén tulipán, melynek szirmai stilizált formában, kacszerűen vannak rajzolva.

7. ábra Ltsz. 75.9.8,

↖
 Osztatlan felületen, a tojás egyik oldalán, a ferde felező irányában egy szár, a végén csipkézett szélű levéllel. A levél közepe ovális, közepe pontozott. A szárról újabb szár ágazik el, a végén hat karéjos, margarétaszerű virágszirom. A keresztfelező irányában meghúzott szárról, még három inda tekeredik a teret kitöltve. A másik térfélen hasonló a díszítmény, csak a száron egy hét karéjos virágszirom, egy inda és egy kacs látható. A szabadon maradt tojásfelületet sűrűn pontozták,

A tojások színezéséhez a házilag készített festőlevek közül használták a hagymahéj levén kívül a szilvafa, a berekfa, a szederfa kérgének a főzetét is, de a diófa leve is kedvelt volt. (3.)

1914 előtt a boltokban vásárolt lilás-vörös forgácsot (cseresznyefa) börszönyek

neveztek, amit később a hagymahéj levével azonosítottak. (4.)

Kaposmente falvaiban festettek még tojást gyenge paradicsom hajtás és befőtt paradicsom levével is. (5.)

A húsvéti tojások színezéséhez használtak az asszonyok aranyport is, az asztalos legények politúrt, az iskolások tintaceruzát, a festőlegények pedig olajfestéket.

A politúrozott tojások általában két színűek voltak, pirosak és lilák.

A színezett tojáshéjra bizsókka karcolták a tulipán, a margaréta, a szegfű, a pipitér, a búzavirág és a csillag motívumokat, majd az egészet kifényesítették. (6.)

8. ábra LTSZ. 72. 3.4,

↳ A tojás egyik felületét barnára, a másikat lilára kenték be és karcolással díszítették.

A két szín a hosszanti felező mentén találkozik, ide körbe szírt húztak. A szírt mind a két irányba többször elágazik, a szírt végén egy-egy levél, vagy virág (tulipán, árvácska) jelenik meg stilizált formában.

A megyében színes tintát is használtak a tojások díszítéséhez. Erre a legjobb példát a lábodi és a vései tojásfestő asszony szolgáltatja. Mind a ketten használtak zöld tintát levelek vagy geometrikus díszek térkitöltésére, de a vései festőasszony a pirosat is szívesen alkalmazta, hogy a tulipánjai virítsanak a tojás felületén.

A ruhafestékekkel és a krepp-papírral való színezésnek is volt hagyománya a parasztság körében. A viasszal megírt tojást krepp papírba csomagolva vízbe rakták. A krepp-papírból kiolvadt rózsaszín festék festette meg a viaszmentes felületet, majd a léből kivéve le lehetett takarni viasszal azt a felületet, amit rózsaszínre kívántak festeni. Ezt követően a tojást fekete ruhafestékekkel színezett vízben főzték készre (7.).

9. ábra Ltsz. 581,

↳ A tojást két hosszanti felező és két keresztfelező osztja fel, amelyek mindegyike két párhuzamos vonalból áll. Az osztóvonalak szakaszonként vannak meghúzva, tehát egymást nem metszik. A keresztfelezőnek és a hosszanti felezőknek a metszéspontjai helyén egy-egy kis körbe futnak össze a vonalszakaszok. A nyolc mező mindegyikében, a keresztfelező vonalán, az egyik mezőben három ágú díszítmény, a másikban csak egy vonás. A tojást krepp-papír levével festették.

A Dráva-menti tojások jól elkülöníthetők a megye más területén készítettéktől, mind színezés, mind pedig motívumkincs tekintetében. A színezésről már szó esett, most a motívumokra térnek ki. A gyűjteményi anyagot elemezve 5 alapmotívumról beszélhetünk.

Minden egyes darab fő motívumának tekinthető a félkörívben megrajzolt, és ezt a vonalvezetést követő egyenes, vagy cakkos formában, a kiinduló ponthoz visszatérő, a belső felületen pontozással díszített elem. Emellett a stilizált tulipán, a kettős vonalvezetésű gránátalma, a csiga vonalban visszakunorodó kacs, és az ujjmotívumokkal azonosítható elemek (harangvirággal azonosították) tekinthetők az alapmotívumok körébe sorolhatónak. A térfelet sem egyenes vonallal osztják fel, hanem erre a célra leggyakrabban láncsort alkalmaznak.

A gyűjtések arra engednek következtetni, hogy a tojásokon megjelenő motívumok a női fejviselet motívumaival azonosíthatók. A pamut és selyem szállal hímzett főkötők, ugyanezeket az alapmotívumokat hordozzák.

10. ábra LTSZ. 1446,

Az első és másodrendű felezők egymásba kapcsolódó láncsort alkotnak. A négy részre osztott felület az alj és a csúcs pontjaiból, váltakozó sorrendben egy tulipán és egy „fél tulipán rajta kacsaringóval” motívum tölti ki. A két elem, szembe helyezve egymással, a középfelző képzeletbeli vonaláig húzódik. Az elsőrendű felező a tulipán, a fél tulipán és a kacs szerű díszek viasszal írtak és piros festékkel színezettek. A tojás szabadon maradt felülete feketére festett.

11. ábra LTSZ. 1554,

A hosszanti felezőt láncsor alkotja. Az alsó és felső felező kiindulási pontjából a szabad térfelületben egymással szemben elhelyezett díszítmény. A recens anyag alapján a motívumot már nem lehetett biztonsággal beazonosítani, mert ennek neve kiveszett az emlékezetből. A tojást viasszal írták, a díszítmények belső felületét és a külső nagy ívű kacsot pirosra festették. A térközöket pirossal pöttyözték, a tojás szabadon maradt felületét feketére festették.

A horvátok egyik legkedveltebb motívuma az ún. „török gatyás” volt. Ez a motívum nem volt más, mint a nyolcágú deltoidcsillag,

12. ábra LTSZ. 1590,

Két hosszanti felezővel , egy keresztfelezővel és egy ferde felező párral tagolt felület közepébe , szabadon rajzolt nyolcágú deltoid csillag . Minden második csillag pirosra , minden közte lévő pedig feketére festett. A feketére festetten piros, a pirosra festetten tojáskehéj színű pöttyök. A csillagágak környezete szintén váltakozó színű és bennük a pötty a leírtakkal azonos.

Ruhafestéket a tojások színezéséhez ma a törökkoppányi Fehér Ferencné alkalmaz , aki nagy mennyiségben állít elő karcolt tojást a Folkartnak és a budapesti népművészeti boltoknak , mint tojáskarcoló kisiparos.

A bolti tojásfesték faluhelyen csak a II. világháború után vált általánossá , addig a növényi eredetű festékek voltak a meghatározók. (9.)

Adataink szerint a matrica használatának kezdete városban az 1920-as évekre tehető , míg falun történő alkalmazására csak 1935 után került sor. (10.)

A díszítő technikák közül a viaszírás és a karcolás volt a legelterjedtebb. Levélrátétellel való díszítésre csak egyetlen példa van a gyűjteményünkben. A festett és viasszal megírt tojásfelületnek savval történő maratására Kaposkeresztúrról és Buzsákról vannak adataink,(11.)

A kovács által készített patkolt tojást csak egyet őriz a gyűjteményünk ,de azt is még Gönczi Ferenc vásárolta 1925-ben Czink János kovácstól Kaposfüreden.

A mai alkotók közül tojáspatkolással a somogyvámosi Hanzel László foglalkozik. A kacsá - és lúdtojások felületére nemcsak patkókat, hanem különböző életképeket is felvisz , ami már a népművészet keretét túlnöve , a népi iparművészethez sorolja az alkotót.

A Gönczi hagyatékban , a későbbi anyagtól eltérően , viszonylag sok (9 db) az egyszínűre festett , évszámmal ellátott tojás .

A legkorábbi 1898-as , a legkésőbbi 1929-es datálású. Van néhány olyan hímzett tojás is, amely nemcsak évszámmal van ellátva , hanem díszített is .

13. ábra Ltsz. 8709

A tojást a hosszanti felezőnél két részre osztották , majd a keresztfelezőtől lejjebb és feljebb vonalat húztak. A vonalak közti területet , deltoid alakú formával töltötték ki. A mértani alakzaton kívüli részt $\surd$ vonalban pöttyözték. Az osztóvonalak metszéspontjából kinövő szár , az egymással szemben lévő térfeleknél háromfelé ágazik, mindegyik szár végén $\surd$ egy ovális alakú , kettős vonalú gránátalma.

A másik két mezőben a szárak $\surd$ cserlevél motívumban végződnek .A tojás felületére utólag „1909”-es évszámot karcoltak.

A tojás viaszírásos technikával díszített , és hagymahéj levében festették.

Mivel az összes évszámmal ellátott tojást Gönczi Ferenc 1933-ban vásárolta özv. Bertus Jánosnétól és özv. Herr Boldizsárnétól , ezért az eredetükkel kapcsolatban csak feltevések fogalmazódhatnak meg bennünk .

Az egyszínűre festett darabokat készíthette a két hölgy, és minden évben eltettek egyet emlékebe , belekarcolva a felületbe az évszámot. De ajándékba is kaphatták a tojásokat, az évszámot pedig utólag karcolták bele.

Ma már csak azt tudjuk , hogy a díszített és évszámmal ellátott darabokat nem egy kéz csinálta , tehát valószínűsíthető , hogy ezeket $\surd$ az egyszínűre festettekkel együtt , különböző személyek adták a két hölgynek ajándékozási szándékkal.

A gyűjteményben fellelhető tintaceruzával díszített tojások mindegyike Lakócsáról származik és 1924-ben Benicsek Jenő tanító ajándékozta a múzeumnak .

14. ábra Ltsz. 594

A hosszanti felező vonalán , mind két oldalon , az aljtól induló szár, amelyen levél és virág díszítmény látható . A szárról két újabb szár ágazik el , melynek végén tulipán és szív formájú motívum látható . A hosszanti felező vonalán ^a szárok $\surd$ sárga és piros színű virágsziromban végződnek . A tojás csúcsában sárga színű virágszirom , ahonnan a hosszanti felezők irányában négy szár indul. A szárok kiindulási pontjából mind a két irányban sötétlila levelek , a szárok végén tulipán.

Az ily módon felosztott és díszített felület szabadon maradt részére , angyalfej motívum került, jól kivehető glóriával és szárnyal.

Olajfestékekkel történő tojásfestésre is van példa a gyűjteményi anyagban^m Mind a két darabot piros-fehér-zöldre festették .

15. ábra LTSZ. 4849

☞ Az alsó felező és a felső felező vonalán piros festékcsíkok. A vonalak fölött egy ecsetvastagságú sáv szabadon maradt, majd a zöld festékcsíkok következnek. A keresztfelező vonalán „HERSICS ISTVÁN”- , a tojás alján körívben „SOMOGY-NAGY ATÁD” , zöldes színű tintával felírat.

16. ábra LTSZ. 4850

☞ Az alsó és felső felező vonalán a díszítmény deltoid alakban van festve , alul piros, felül zöld színnel.

A köztes részt , átlós irányban , váltakozva piros, zöld vonalakkal kötötték össze a deltoidok csúcspontját érintve . A keresztfelező vonalában „HERSICS” felírat úgy, hogy a betűk egy-egy átlósan húzott vonalközt töltsenek ki , az alján „ NAGY ATÁD SOMOGY” .

A fentiek alapján megállapíthatjuk , hogy a múzeum gyűjteményi anyagában fellelhető tojások, a megyében alkalmazott festési eljárások gazdagságára mutatnak rá . Ugyanerről a sokszínűségről árulkodnak a díszítmények is .

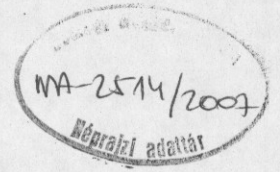
A Malonyay által közzétett mintarajzok , a leggyakrabban alkalmazott motívumok mind-egyikét bemutatják, sőt olyanokat is , pl. emberábrázolást , amire már gyűjteményünkben nem találtunk példát. (12) ☞ Életkép szerű ábrázolásra is hozott példát , ami a paraszti motívumkincsben alig lelhető fel. (13) ☞

☞ Állatábrázolás Bene Józsefné mintái között is van néhány , csakúgy, mint a Dr. Rónaky Kálmán anyagában. (13) ☞

A gyűjteményi anyag tanulmányozása során állatábrázolást még az 1958-ban beletárolt tojások és Németh Rozália tojásfestő mintái között találtunk . ☞

Csima Mária és Schenk Ferencné által adományozott tojások között öt olyan darab van , ahol madárábrázolás látható. ☞ A tojásokat gyári porfestékből készült lében színezték , a motívumok viaszíras technikával kerültek a felületre .

17. ábra LTSZ. 58.149.1/

A hosszanti felező mentén , zsinórozáshoz hasonló motívum osztja a tojás felületét két részre . A zsinórozás mindkét vége kacs szerűen visszahajlik , majd az alj és a csúcs irányában , két-két ponttal válik teljessé a felező vonala. A két térfelet hosszanti irányban elhelyezett madár motívum , és a madár csőréhez érő öt levéllel díszített ág tölti ki. A madár teste kissé nyújtott, a fark toll , három felé ágazó ághoz hasonlítható . A madár teste vonalkázott . A tojás sárgára festett.

18. ábra LTSZ. 58.150.1/

A hosszanti felező vonalán , két-két szemben lévő virágkompozíció. Az aljtól tulipán motívummal indul , amely a keresztfelező vonalának irányában tulipánnal is zár . A szár az alsó térfélén két felé ágazik, egyik és másik szár végén is egy-egy tulipán, A csúcsból induló szár , hat karéjos virágsziromban végződik. A szárról leveles ágak ágaznak el mind a két irányban. A tojás alján induló tulipán motívumnál mind a két oldalon „ tulipánfára ” néző madarak . A madarak alatt ágak húzódnak. A szabadon maradt felületet leveles ágak töltik ki. A tojás pirosra festett .

19. ábra LTSZ. 58.154.1/

A tojás hosszanti irányban három részre osztott úgy , hogy a tér felosztását három virágszár adja , melyek tulipán motívumban végződnek. Mindegyik száron három levél , a jobb oldali levél felett rövid szár , végén hármastagolású virág , a száron apró levélmotívum. A tojás alján virágszirom , körívben elhelyezve. Az alsó felező vonalának irányában ágon álló madár motívumok . A madarak fark tolla nyújtott , háromszög alakú , egymástól függetlenül csatlakoznak a madár testéhez egy merőleges vonal segítségével.

A madarak közti felületet , leveles ággal töltötték ki. A tojás barnára festett.

20. ábra LTSZ. 58.156.1/

A tojás hosszanti felezőjén mind a két oldalon egy ág, melyről több gally ágazik el mind a két irányba , kitöltve a tojás felületét. Az ágak és gallyak dúsan díszítettek , apró levél és virág motívumokkal.

A levelek és virágok között madármotívum látható. A tojás viaszolt, pirosra festett.

21. ábra. LTSZ. 58.173.1/

A tojás felületét az aljtól induló és a csúcsig húzódó, csigavonalban feltekeredő ág díszíti. Az ágon, kisebb közekeket hagyva, egymással szemben álló madarak láthatók. A tojás barnára festett.

Ebből az együttesből a többi tojás is említésre méltó, hiszen díszítésük eltér a parasztiaktól. A viasszal és karcolással készült darabok arról árulkodnak, hogy alkotóik kiváló hímzők lehettek, mert a tojás felületére felvitt motívumok a népi hímzések stilizált formában történő alkalmazását mutatják.

Akár a geometrikus díszeket, akár az oldottabb virágkompozíciókat nézzük, mindegyikben a hímzések vonalvezetése, kompozíciós megoldása köszön vissza.

A gyűjteményi részből még szeretném kiemelni azokat a darabokat, melyeket a két igen tehetséges tojásfestő asszony, Németh Rozália és Kanyar Istvánné készített.

Kanyar Istvánnétól 8 db tojás került be a múzeumba 1966-ban. A tárgygyűjtést adatgyűjtés is kísérte, amit Mike Györgyi lábodi honismereti szakkör vezetőjének köszönhetünk.

A hagymalével és zöld tintával festett darabok színezésükkel válnak egyedivé a gyűjteményi darabok között.

A gicával megírt tojások motívumai azonosak a más falvak asszonyai által ismertekkel, de a három szín megkomponáltsága (a tojáshéj színével együtt) sajátossá teszi azokat.

A leggyakrabban használt motívumai a „nyolcszögű csillag”, vagy más néven „rózsás” (a deltoid csillaggal azonos), a „darutollas”, a „szélmalmos” és a „lajtergyás”.

Kanyar Istvánné, elmondása szerint, húsvét előtt virágvasárnap fogott hozzá a tojások festéséhez. Egy nap 30-40 db-ot tudott elkészíteni.

Volt olyan év, amikor egy hét alatt 220 db került ki a keze alól. Elsősorban a falubelieknek készítette a hímes tojásokat, de külföldre is került belőlük.

A fizetség - az 1960-as évek elején - 1 Ft volt darabonként, de volt olyan is, aki liszttel, zsírral, cukorral, vagy tejjel fizetett.

Németh Rozália által készített darabok közül a múzeum 62 db-ot őriz. Ezek közül 13 db piros, 49 db pedig fekete alapúra festett.

A piros alapúak festése azonos módon készült a Kanyar Istvánné által készítettekkel, csak a színek voltak mások. A fekete alapú tojásoknál pedig nem három, hanem négy szín kombinálásával ért el az alkotó különleges határt.

A fekete tojások festése a különböző színek viasszal történő letakarásával történt, csupán a fekete szín alkalmazása volt különleges. Ezt a színt nem növényi eredetű anyagból és nem is gyári tojásfestékből állította elő, hanem a kovácstól kapott vasporból. A kovácsnál a vassalakat gyűjtötte össze és azt forrázta le savanyú lével (az eltett uborka vagy paprika levét használta). A kihűlt fekete lében azokat a tojásokat forgatta meg, amelyeknek a piros, a zöld és a tojáshéj színen kívül fekete alapszínt kívánt adni.

Németh Rozáliának nem csak a festési módja, hanem alkalmazott motívumai is különlegesek voltak.

Nagyon kedvelte a Szent György virágot, a tulipánt, a szegfűt, de a margarétához hasonló virágok is gyakran megjelentek a tojásain.

Indát elsősorban a térfelosztásnál alkalmazott, ezzel is díszítve az egyenes vonalat. Másodrendű térfelosztóként pedig a hullámvonalat kedvelte. Ez a hullámvonal keretét is szolgált egy-egy tulipán, vagy gyöngyvirág virágkompozíciónak.

22. ábra LTSZ. 78. 46.6/

A tojást elsőrendű felező vonallal két részre osztott^A. A csúcsba és aljba tagolt öt szirmú virág, amelyek a hosszanti és keresztfelező pontján is megjelennek. A négy virágszirom közti részt a hosszanti felező vonalán levélkék töltik ki. A hosszanti felezővel párhuzamosan, a virágszirmok és levélkék mentén hullámvonal, ezen belül mind a két oldalon három virágszár. A két szélső virágszáron gyöngyvirág, középen tulipán. A szárok alsó részén levelek, a tulipán szárán még két levél. A virág alatt pedig csészelevélszerű motívum. A virágszirmok pirosak, a levelek zöldek. A térfelosztáshoz is pirosra és zöldre színezett leveleket használt. A tojás alapszíne fekete.

Munkája során a festőasszony nem mindig tagolta a teret, hanem szívesen töltötte ki a felületet apró virágokkal, esetleg „Emlék” felirattal. Gyakori volt nála három szál virág csokorba helyezése is, amit mindig levelekkel egészített ki. A felületre ebben az esetben három kompozíciót helyezett el, és a tojás alját és csúcsát is egy-egy virágszirommal díszítette.

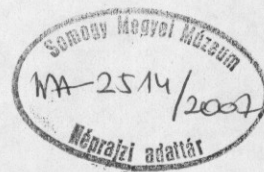
Az általa készített darabok mind színeikben , mind pedig díszítmény tekintetében egyedi-
ek, ami által tevékenységét a népi iparművészet körébe sorolhatjuk

Újabb festési eljárásnak tekinthetjük , a csontenyv és vízfesték együttes alkalmazását,
amely elsősorban városi körökben ismert. Az előre megfőzött tojást olvasztott csont-
enyvben megforgatják, majd vízfestékekkel bekenik a felületét . Egyszerre több színt visz-
nek fel a felületre , egymással összefuttatva .

Összegzésként megállapíthatjuk , hogy Somogy megye tojáshímző hagyománya igen
gazdag és sokrétű. Színezés tekintetében újítók voltak jelen e térségben, de a technikai
megoldások is e szándékról tanúskodnak. Ma is vannak olyan személyek , akik húsvét
előtt kezükbe veszik a gicát, az ecsetet, vagy éppen a hársfa kérgéből faragott pálcikát,
hogy kedvelt motívumaikat a tojás felületére rajzolják és fessék . E tanulmányírás közben
a Dráva mentén végzett gyűjtéseim azt bizonyítják , hogy érdemes e témában tovább
kutatni - esetleg pályázatot kiírni - , hogy az idős emberek kezén fennmaradt motívum-
kincs kiegészülve , megmaradhasson az utókor számára .

Emellett nagyon fontos e gyűjtemény részek tudományos feldolgozása is , és összeha-
sonlító elemzésük elvégzése .

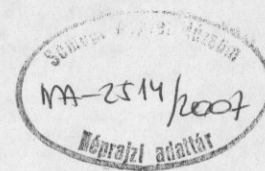

JEGYZETEK

1. A Somogy megyei díszítménykincsben különösebb neve nem volt az ékítménynek ,
csupán ha emlékeztette az embereket egy-egy tárgyra, vagy formára , akkor
nevezték csak meg.
2. Knézy ,1971. 67
3. Knézy ,1971. 61.
4. Szabó L. 1963.531, . Nagy Károly ,1964. Rippl-Rónai Múzeum Néprajzi Adattára (a
továbbiakban NA) NA-310 .
5. Gelencsér Sándor , 1969 .Na-520.
6. Csíkvár József , 1971.Na-1460.
7. Dráva Múzeum Adattára 481-88
8. Nevezték féltulipánnak is ezt a motívumot, de inkább a megnevezésben a bizonytalan-
ság volt a jellemző .
9. Gelencsér Sándor , 1970 .NA-577.
10. Gelncsér Sándor , 1969 , .NA- 520.
11. Nagy Károly , 1964 . NA- 310 . Fraiss Olga , Czödör Ilona , Németh Géza , 1954. NA
-90.
12. Malonyay , 1911, Tóth Józsefné mintái 255., 324. III. sor 1.
13. Malonyay , 1911, XX. tb. 11 , 16 , 20.

A rajzokat Nyári Zsolt készítette.

IRODALOM

1. Györgyi Erzsébet : A tojáshímzés díszítménykincse NÉ. 1974. 5-85.
2. Knézy Judit : Somogyi tojáshímzések . Somogyi honismereti híradó 1971/1 60-67.
3. Malonyay Dezső : A magyar nép művészete III. 1911. 253-259.
4. Szabó László : Húsvéti tojások a beregi Tiszaháton . Ethn 1963/4 525-547..

L. Kapitány Orsolya

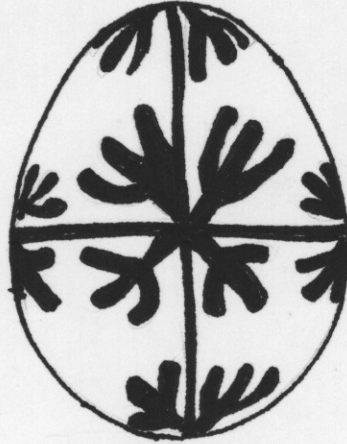

1. ábra

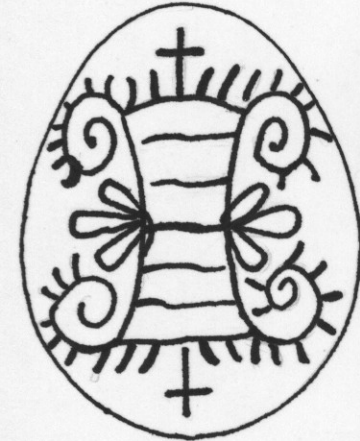
2. ábra

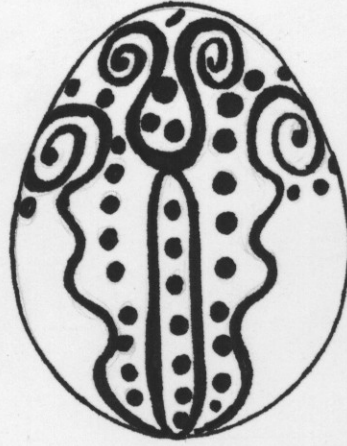
4. ábra

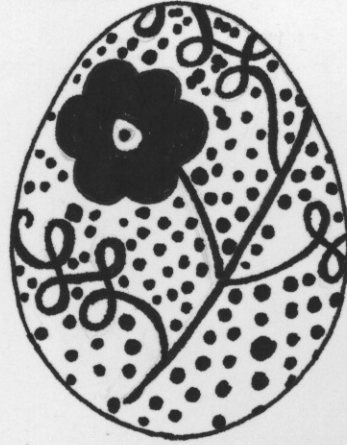
3. ábra

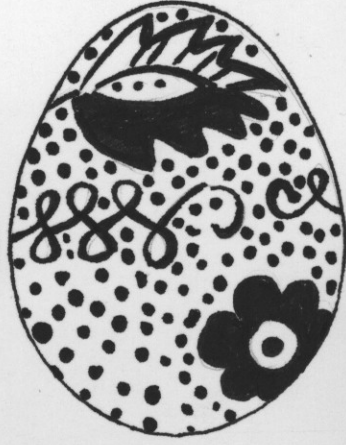
5. ábra

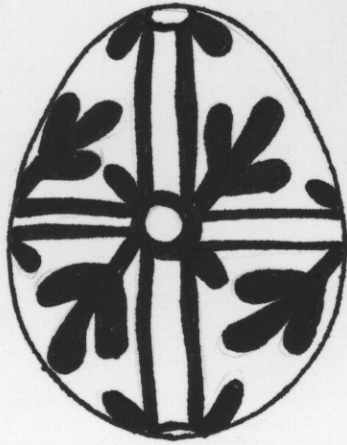
6. ábra

7. ábra

8. ábra

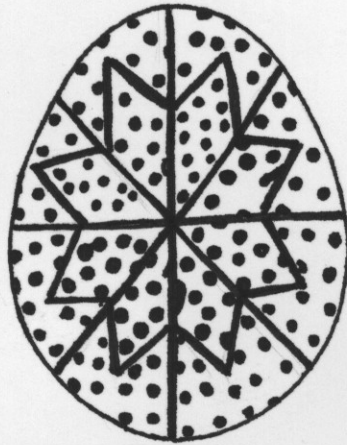
9. ábra

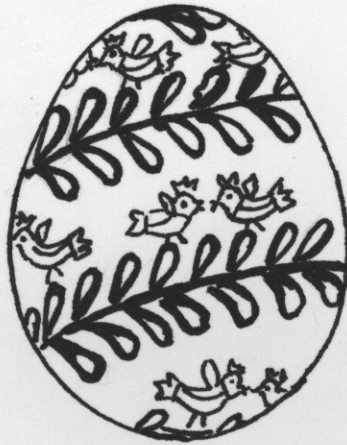
10. ábra

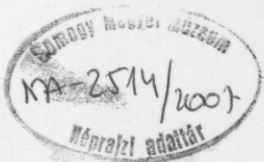
11. ábra

12. ábra

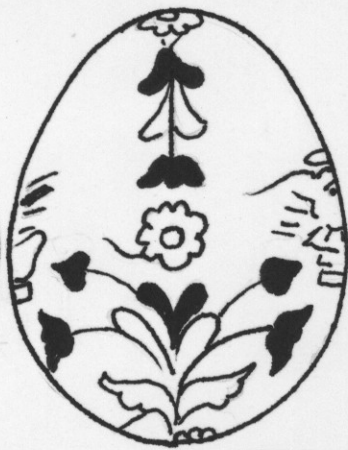
21. ábra

Handwritten signature or mark in the bottom right corner.

14. ábra

15. ábra

16. ábra

17. ábra

18. ábra

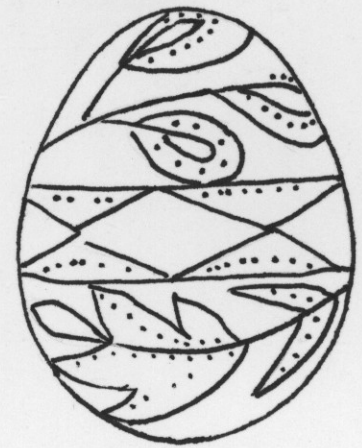
19. ábra

20. ábra

22. ábra

13. ábra